

Akik mellettünk jártak

Wágner Nándor Lundban

Folyóiratunk m helymunkájában immár félezer alkotót számolunk, s közöttük Erd s Bartha István kérésünkre azzal teszi magát hasznossá, hogy emlékiratait gyarapítja. Négy évtizedes Svédországi tartózkodása alatt bens séges ismeretséget kötött többek között Wagner Nándor szobrászm vésszel, aki a múlt század közepén, Lundban élt és alkotott. Wagner Nándorról, az Ághegy 11-13. számában (1465-1473 oldal), Szente Imre írt a szobrász halálakor. Japánban töltött éveir l pedig a m vész ottani barátja, Kiss Sándor gy jtött és gy jt, a szobrász özvegyét segítve, anyagot, amelyb l most, Bartha István visszaemlékezéseinek folytatásaként, Wagner Nándor halála el tt hangszalagra mondott, és eddig még sehol sem publikált, életrajzát közöljük.

Barátom, Nándor

Wágner Nándorral először az 50-es évek végén találkoztam a Koppenhágában megrendezett (talán legelső) kiállításán. Lenyűgözött ez a szakállas, torzonborz, de nagyszerű ember és művész. Már az első perctől sejtettem, hogy jó barátok leszünk, s hogy sokat nyerhetek lelkiekben, ebben a lelki sivatag országban. Nándornak nem volt megfelelő anyagi helyzete, műterme sem volt, ezért csak festményeiből állíthatott ki Malmőben. De ezek a festmények egészen mások voltak, mint amihez szokott a látogató. Úgynevezett nevezett *papírfreskókból* és akvarellekből állott az egész tárlat.

Átszaladtam a termen, és aztán „leragadtam”, szó szerint megbabonázva leültem le egy papírfreskós kép előtt, amely a katalógus szerint Ézsaiás prófétát ábrázolta. Magas, világos tónusban kihangsúlyozott homlok , mélyen ülő szemek, markáns, határozott extatikus arc... Csak ültem ott és azon törtem a fejem, hogyan tudnám ezt megvásárolni, mert az ára kétszer annyit tett ki, mint a Kockums-beli havi fizetésem. Meg hánytam vettem a dolgot lányom anyjával és megegyeztünk abban, hogy megpróbálom Nándornak kéthavi részletben, esetleg háromban kifizetni a kép árát. Nándor beleegyezett, s büszkén láttam, hogy kis cédulát ragasztott művére, miszerint *sold* vagyis elkelt. A kiállítás végén, két héttel később, büszkén hoztuk haza műalkotását.

Korábban beszerzett próbóbb képeim szegényesen mutattak emellett a grandiózus mű mellett. Ez volt az első nagy művészeti beruházásunk Nándor gazdag kincseiből. Aztán a kép kapcsán elkezdtünk egymással találkozgatni és tea mellett Nándi családjával beszélgetni. Négy aranyos gyermek tette népessé a lakásukat, élén Dóra aszszonnyal, egy igazán „vastagnyakú kálvinistával”, aki ráadásul, ha jól emlékszem az akkortájt még alig ismert tranzisztorokból doktorált. Egyébként matematika szakon végezte a Pázmány Péter Egyetemet.

Mielőtt tovább mesélnék, mindjárt el kell mondanom Dóra panaszát.

-Képzelve Pista, magyarázta magából kikelve, hogy a munkaügyi osztályon azt kérdezte tőlem a hivatalnoknő, hogy rendben, jó az, hogy doktorátusom van, de van

érettségi bizonyítványom?

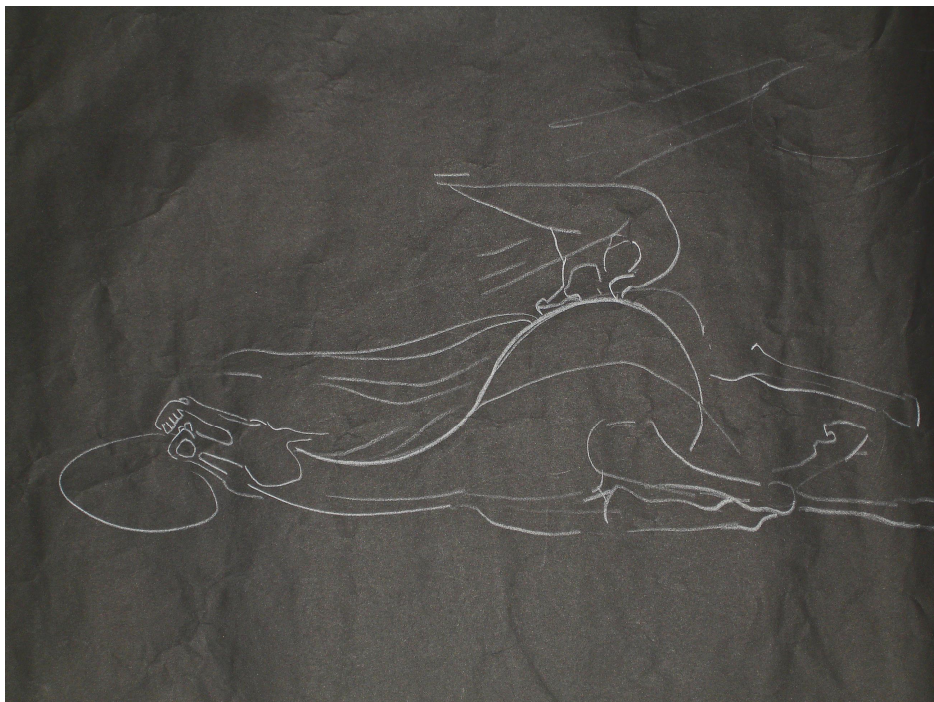
Dóra sehogy sem akarta, vagy nem tudta megérteni, hogy lehet ilyen hülyeséget kérdezni egy hivatalban, hiszen érettségi nélkül egyetemre sem iratkozhat be az ember egy normális országban, nemhogy még doktoráljon is.

(Bizony-bizony Svédországban nagy dolog az érettségi ! Még az egyetemi tanár is, akinek két doktorátusa van, május elsején nem a doktorkalapban jelenik meg, hanem a *student mössa*-val, azzal a nagyra becsült fehér simléderes diáksapkával.)

Nándoréknál, amikor még a családja együtt volt, gyakran megfordultam feleségemmel, mert nála mindig értékes emberekkel lehetett találkozni. Nála ismertem meg T. K.-át, a kiváló grafikust, a sajtófényképész Krizsán Gyurkát és feleségét Mártát. Gyurkával aztán még a fényképezés terén is kapcsolatba kerültünk, mert több felvételt készített rozsdakutatásaimról, és beprotezsált az egyik bankba is, amelynek állandó munkatársa volt. Ez a bank lehetővé tette, hogy lapjában kis cikket publikáljak a rozsdá által okozott hatalmas károkról.

Gyakori vendég volt Nándiéknál, a most már, - általam öreg Weinemöjnennek nevezett Szenté Imre is, aki a maga kis pengetős ukulelájával (kicsi négyhúros gitár) szébbnél szebb népdalokat pengetett, melyekre az összegyűlték és kórusban rázendítettek a vendégek is.

Remek hangulat volt Nándiéknál, és mindig értelmes beszélgetések folytak. Néha egy-egy adomára is sor került, melyen Nándor harsányan nevetett, ha jó poénja volt. Fia, a kis Bálint akkor volt gyorstüzelő nadrággal felszerelve, és örvendezve csúsz-

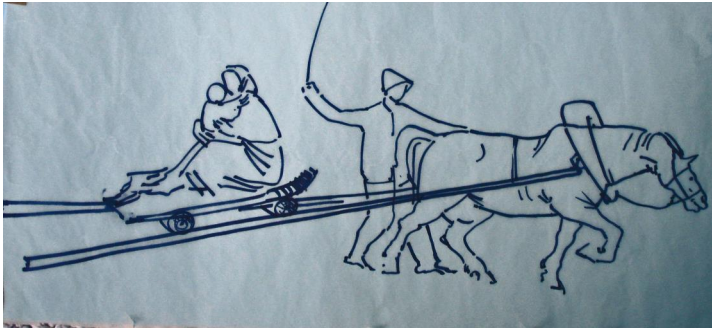

kált a padlón valamennyiünk örömére. Nándi, amikor a csúszó-mászó legkisebb csemetéjére nézett, megjegyezte: Tudod Istu, mert akkor feleségem óhajára mindenki Istunak szólított, úgy szeretem a bölcsőillatot, hogy szívesen vállalnék még gyermekeket, de sajnos az anyagiaim nem engedik meg...

Nándoron csak úgy lehetett segíteni, hogy az ember vásárolt tőle képeket. A kisebb akvarelleket olcsóbban, a nagyobb papírfreskó – képeket drágábban adta. Én elég szorgalmas vásárlója voltam. Szerettem dinamikus megoldásait és ellágyító szép tájképeit. Hogy mi az a papírfreskó? Nándor saját találmánya volt, amelyet úgy állított elő, hogy a 6-8 mm vastagságú prespán (mazonit) lemezre egyenként beledörzsölte a színeket (talán víz hozzáadásával, mert az eljárást titkolta, nem adta ki egészen a kezéből). Mire az összes szín felkerült, el is készült a kép, de a prespán vastagsága alaposan elvékonyodott, alig 3-4 mm lett csupán. Érdekes, hogy az ilyen eljárással készített képeket vízzel le lehetett mosni, anélkül, hogy a színek elhalványultak volna, vagy hogy más egyéb sérülés érte volna a képet.

Emlékszem az édesanyjáról készített egy szép freskó-arcképet, amely ugyanolyan széles rámába volt elhelyezve, mint az én Ézsiásom. Valahányszor náluk voltam, mindig megbámultam az anyja portréját. Néha még célzást is tettem, hogy jó lenne, ha eladná nekem. Nándi azonban hallani sem akart a vásárról, s engem kegyeletsértőnek nevezett, hogy egyáltalán ilyesmi megfordulhatott a fejemben. Fennen hangoztatta, hogy elégedjek meg az Ézsiáissal, mert az olyan nagyszerű kép, hogy annak az árából majd kitaníttathatom a lányomat. (Hát, ha nem is került sor a lányom kitaníttatására, de tény, hogy a képet Nándi japán felesége, Chio igen jó áron visszavásárolta

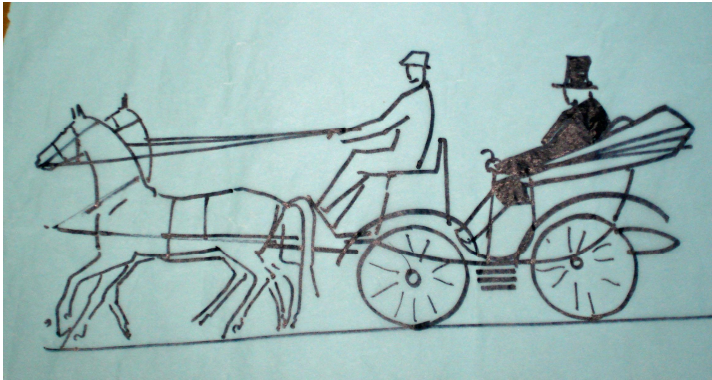

tőlem, a többi Nándor képpel és szobrokkal együtt. Vagy tizenkét különféle alkotást vásároltam Nánditól.)

Wágner Nándor olyan nagy tehetség és olyan sokretű művész volt,

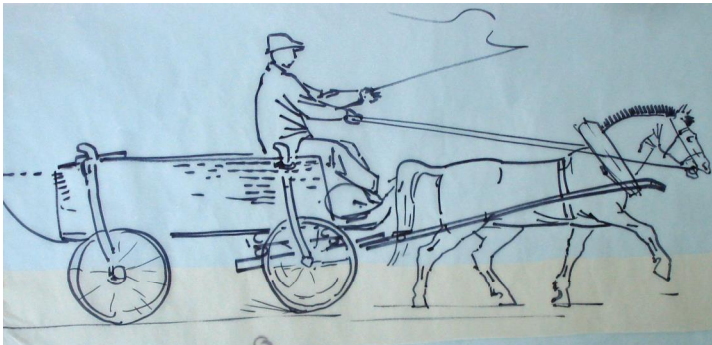
hogy nehéz lenne munkásságát, úgymond, globálisan összefoglalni, ezért megpróbálok különböző mozaikokból, apróbb eseményekből összeállítani a róla szóló emlékeimet.

Nándor nemcsak nagyszerű szobrász volt, festett is. Nemcsak olajjal, akvarellal és freskó-eljárással, meg temperával, stb. hanem oly gyorsan és pontosan rajzolt, embert, állatot, madarat, hogy soha egy vonalat nem

kellott a rajzain kitörölni, vagy javítani. Őrzöm azokat a pauszpapírra sietősen lerajzolt ábrákat, melyeket egy előadásomhoz kértem tőle. Ezekkel a rajzokkal kívántam illusztrálni a lovas közlekedés fejlődését.

Nándor eleinte vonakodott, mert a rajzok témáját magam diktáltam, mondta, hogy „te is tudsz rajzolni, készítsd el magad!”. Könnyörögve magyaráztam, hogy már régóta nem gyakoroltam a szabadkézi rajzot, s csupán elgondolásom van, hogy mit akarok,

de nem tudom megcsinálni. Főleg nem úgy, olyan művészién, mint ő. „Na jó mondta, rendben van, mond mit akarsz,- de hangsúlyozom, nem írom alá a rajzokat.” Bánom is én

- gondoltam magamban, a lényeg az, hogy megcsinálja.

Az első kép, mondtam én, ábrázolja a teljesítmény egységét a lóerőt. Egy lóerőt. Nándi erre rajzolt egy olyan ágaskodó mént, hogy le a kalappal. Mindenki nevetett, amikor ezt az egy lóerőnyi egységet meglátta a vetítövászonon.

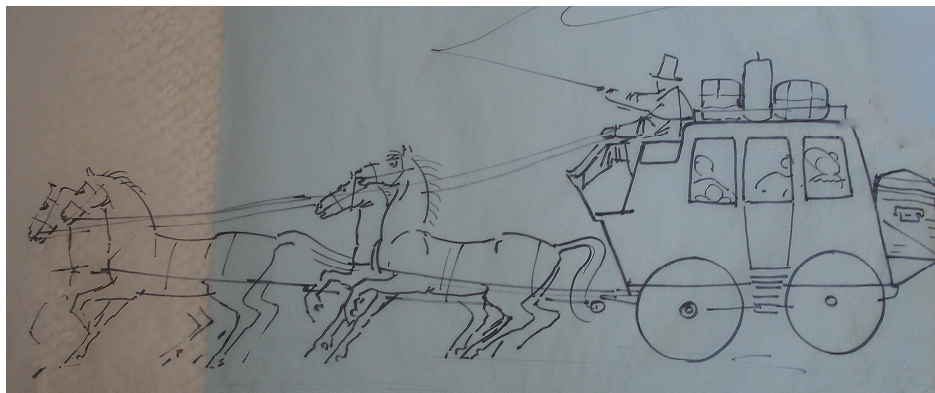
Mi legyen a második, adta meg magát Nándor ? Hát most, fogjuk be ezt a lovat amolyan két rúdból álló tákolmányba, amilyeneket régen, az úttalan utakon használnak a hegyi lakók. Erre Nándi pillanatok alatt megrajzolta a tákolmányt, sőt még az anyát is rátette a rudakra eszkábált alkalmatosságra. Alighogy elmondtam kérésemet, máris kész volt a rajz. Lehet látni, hogy milyen nehéz ezt az eketaligát húzni a lónak. Fárasztó az embernek is, de a lónak is. Egyszerű vonalas ábra, amelyen mindenegyves vonal a helyén van, és semmit nem kell azon igazítani, vagy kiegészíteni. Mondtam is Nándinak, hogy hiába nem írod alá, mert úgyis minden előadás alatt elmondom, hogy ezeket a rajzokat te készítetted.

Aztán így „feltaláltuk” a kereket is. És rajzolt Nándi egylovas szekeret, nagyobb rakfelülettel, s könnyebb gurulással, a ló és a gazda örömeire. Aztán kétlovas hintót varázsolt Nándi a papírra. Majd elhagyta a lovakat és ugyanabba a hintóba motort helyezett. Ez lett az első autó. Valóban, az első autóknek alig volt 1,5-2 lóerősnél erősebb motoruk.

Kértem aztán, hogy rajzoljon egy modern áramvonalas autót, amelybe egy egész ménes van „befogva” Ez is meglett, s közben Nándor úgy belejött a „közlekedés fejlődésébe”, hogy kérés nélkül rajzolt :szénás szekeret és sok más egyéb járművet is.

Hálásan köszöntem Nándi szívességét, s még arra kértem, fényképezze le rajzait, hogy diapozitívokat tudjak készíteni belőlük az előadásomhoz. „Még ezt is!”- mondta Nándi tettetett bosszúsággal.” Hát toronyóra nem kéne!” Meggyőződésem, hogy Nándi nemcsak rajzolni, de fémből is tudott volna készíteni egy működőképes toronyórát. Mindenfajta kézművességre úgy ráállott a keze, mintha egész életében lakatos, asztalos, vagy szobafestő lett volna.

Ezekkel a lovas fogatokkal bejártam egész Svédországot, Norvégiát, Finnországot, aztán bemutattam Magyarországon, Erdélyben, s még ahol megfordultam számos helyen. Ezekkel a rajzokkal tartottam előadást öregeknek, fiatal demokratáknak, tanároknak, mérnököknek, stb. Valamennyi előadásomnak mindig nagy sikere volt. Állítom, hogy a siker nagy részét Nándi rajzainak köszönhettem.

Nándor segíteni akart egy id s hölgynek

A lundi állomáson álldogálva vártuk a Malmöbe vivő vonatot, hogy a kellemesen eltöltött beszélgetés után haza menjek. Mielőtt vonatom beérkezett volna, beszaladt ellenkező irányból egy személyvonat. Az egyik kocsí ajtaja éppen előttünk állott meg, ott, ahol Nándival diskuráltunk. Nyílik a kocsí ajtaja, idős néni bizonytalankodva kapaszkodik a fogantyúba, látszik rajta, hogy nehezen szállja rá magát a leszállásra. Nándor udvariasan odaugrott, s fejét biccentve kezét nyújtja a hölgynek, hogy lesegítse.

A néni már-már félig-meddig elfogadta a Nándi segítségét, de meglátta lyukas vadászkalapját és torzonborz szakállát, visszarántotta a kezét és olyan ijedt arcot vágott, mintha magával Luciferrel találkozott volna. Nándor kinyújtott keze még ott maradt a levegőben egy darabig, mintha arra várna, hogy tévedését a hölgy meggondolja. Nem így történt. A hölgy nagy megerőltetéssel, de a maga erejéből szállt le.

A történetek annyira kibillentette Nándit lelki egyensúlyából, hogy hetekig nem érezte jól magát.

- Minek nézett engem a hölgy? Rablónak, vagy útonállónak? Ki hallott még ilyet!

Próbáltam vigasztalni.

- Nándikám, az a kedves öreg hölgy valóban furcsa embert láthatott, amikor rád nézett. Zavarában elutasította segítő kezed. Ezen nincs mit csodálkoznod, mert az idősebb skáneiak nem igen kedvelik a bevándorlókat. Ide özönlött az a sok háborús menekült: a lett katonák, a lengyelek, aztán mi magyarok. Bizonyára volt miért ferde szemmel néznek valamennyi idegen emberre.

Magam is megjártam, amikor a Kockums személyzeti osztályáról elküldtek, lakásnézőbe. Nagy reményekkel jártam Malmö lakónegyedeit, sorra kopogtattam, illetve csengettem számos lakás ajtaján, de amikor a háziak meghallották akadozó svédnyelvemet, kurtán, furcsán elutasítottak. Többen is azt mondták, hogy már kiadták a lakást, de volt olyan is, aki becsapta az ajtót az orrom előtt, és azt sem mondta, fél kaplap. Magamból kikelve visszamentem vissza a Kockums alkalmazottjához és rátámadtam, mert bizonyára tudta, hogy a nép ilyen külföldi gyűlölő. Kérdeztem, hogy miért nem hívta fel az illetőket előzőleg telefonon, és mondta volna meg, hogy egy Magyarországból, 56-ban menekült mérnökről van szó, akit alkalmaztak. (Ez volt az első svéd, akit alaposan leteremttem, mert nagyon megalázva éreztem magam.). Végül a vállalat kiutalt nekünk tartalékából egy vadonatúj, kétszobás összkomfortos lakást. Ennek aztán megint nagy „lelki-ára” lett, mert a Sydsvenska című újság mindjárt meginterjúvált és nagy boldogan elmeséltem, hogy feleségemtől milyen jól érezzük magunkat az új lakásban. A másnapi lapban a „for jag be om ordet” rovatban egy svéd sofőr rám támadt, hogy ő, két gyermekes családjával egy nyomorult egyszobás lakik, ami nem igazság, ha az alig jött idegen rögtön újlakást kap. A többi hasonló támadásokat szomorúságomban már el sem olvastam. Végül aztán a Kockums azzal tisztázta az ügyet, hogy a hajógyár a külföldi szakemberek elhelyezésére kapott lakásainak egyikét jutatta nekünk.

De hiába meséltem Nándinak ezt vigasztalásképpen, nem segített rajta, az ő művészi lelkének sok volt az ilyesmi, nem tudta felfogni, hogy vannak olyan emberek, akik így gondolkodnak.

- Nem kértem sem pénzt sem lakást a hölgytől, miért vonta vissza a kezét?

Az idekerült idegen ezt nem érti, sértve érezheti magát, mert hivatalosan nem vagyunk „másodrendűek”, de a valóságban a mégis annak tart a nép... Magyarazza ezt mindenkinek, a hogyan akarja.

Jól tette Nándor, hogy végtovábbállt innen. Még rajztanári állást sem kaphatott, egy elemi iskolában, mert nem volt „képesítése”. Újsághordással és egyéb alkalmi munkával próbálta megszerezni a szükséges kenyerre valóját...

Nándor majdnem megbicskázott egy amerikai turistát

Egy alkalommal- mesélte el Nándor -, amikor Olaszországban jártam, és Leonardo da Vinci *Utolsó vacsora* csodálatos művében gyönyörködtem, észrevettem, hogy egy turista bicskájával vakargatja a freskót. Úgy tett, mint, aki ellenőrizni akarja, hogy valóban freskó-e.

- Megőrült, ember?- ugrott neki Nándor, torkon ragadta és kevesen múlt, hogy a turista bicskájával nem metszette el a rongáló nyakát. A szerencsétlen alig tudta ki-nyögni, hogy amerikai és nagyon érdeklik a freskók.

- Képzeld el – emlékezett vissza Nándor- kedvem lett volna megfojtani azt a barbár yenkít. Hogy lehet egy ember ekkora állat? Remegett a szája, amikor ezt mesélte.

Ilyen hirtelen haragú volt az az én barátom, amikor művészetről és kultúráról volt szó .

Nándor szívesen sakkozott

Boldog volt, és nevetett, ha megvert. Olyan volt, mint egy kisgyermek, amikor nyere-re állt. Hangosan mondogatta, „na most elveszem ezt”, „most ezzel meg idelépek”, stb. De ha rosszat lépett, hamar visszavette, és nyomban szabadkozott: „majd te is visszavehetsz egy rossz lépést”. De, amikor én akartam visszakozni. hevesen tiltakozott, „Nem lehet!”, merthogy következő lépésben mattot kap, hátrányba kerül stb. Néhány pár játszma után meguntam ezt a fajta sakkozást, és azt javasoltam, inkább beszéljünk. Nándi elfogadott, de kikötötte: „A meccset, ugyebár én nyertem?”

Nem csak a sakokban, de a vitában is szerette, ha övé volt az utolsó szó. Művészetről, építészetről, és általában, ha kultúráról volt szó, Nándinak remek érvei voltak, az embernek valóban meg kellett hajlania sokrétű tudása és okossága előtt.

Nándor és a katolicizmus

Nándit katolikusnak keresztelték. Gyakori vallásos tárgyú beszélgetéseinkből ez kitűnt, hogy Nándi jó keresztény volt, humanista, Krisztushívő, aki sok mindent nem fogadott el a Vatikán dolgaiból. Egy ilyen alkalommal, amikor vallásról, vallásokról és szektákról beszélgettünk feltettem Nándinak a kérdést: Hogy állunk a katolikus egyházal? Miért nem kap megbízatást oltárképek készítésére és Krisztus szobrokra, amikor mindenki tudta és látta, hogy számos akvarellt, olajfestményt és szobrot készített Krisztusról. Kérdésemre Nándi azt felelte, hogy Jansenistának tartják, akiket a

pápa bullával kiátkozott az egyházból. Ezért sem a hivatalos katolikus egyház, sem a Jezsuiták nem támogatták Nándit.

Nem hallottam a Jansenistákról. Nándor elmagyarázta, hogy Jansen Cornelis , egy flamand katolikus teológus, aki Ypern város püspöke volt, mozgalmat alapított, amely főleg Franciaországban a katolikus egyházon belül elterjedt. Jansent osztotta Augustinus bűnnel és a kegyelemmel kapcsolatos gondolatait, sürgetett valamilyen reformot a katolikus egyházon belül, de a protestantizmust elutasította, eretnekségnek tartotta. A mozgalom központja a Du Vergier (Saint Cyran) nevű teológus alapította Párizs melletti Port-Royal-i kolostor volt. Az etikai és vallási reformokat hirdető mozgalomhoz számos gazdag humanista érdeklődő társult. Többek között Racin is a kolónia tanítványa volt. 1643 -ban Arnauld Antoine lett a mozgalom vezetője, akinek lánytestvére Angélique, a Port-Royal abbedisszája volt. A Port-Royal köréhez Pascal is csatlakozott. A Jezsuiták végezni szerettek volna Jansennel, 1653-ban a pápától, néhány tézisével kapcsolatban kieszközölték Jansen eretnekítéletét . A Jezsuitáknak alaposan visszavágott Pascal a Lettres Provinciales művében. 1660-ban XIV. Lajos is a mozgalom ellen szegült, 1709-ben bezárták a kolostort és lerombolták. 1713-ban a pápai bulla ítélte el Jansent.

Nándor nem szólt arról, hogy a jansenizmus még működő szervezet, s hogy a birtokában lévő jansenista pecsétet Magyarországról hozta magával, vagy itt szerezte Svédországban. Nándi kapcsolatban állt a lundi francia szerzetesekkel. Hogy összeszólalkozott volna velük, erről nincs tudomásom, de az tény, hogy a katolikus egyház teljesen fumigálta őt. Azt, hogy hajlott a protestantizmusra feleségének tulajdoníthatjuk. Dóra „vastag nyakú” kálvinista asszony volt.

Egyébként is Nándor humanista szemlélete, liberális gondolkodása arra predesztinálta, hogy ütközésbe kerüljön mindenféle vallási fanatizmussal és kötöttséggel.

Erd s Bartha István

